

Коросташова І.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Режим воєнного стану є особливим правовим режимом. Його введення в Україні 24 лютого 2022 року, зумовлено збройною агресією росії й пов'язаною з цим небезпекою державній незалежності і територіальній цілісності України, а також з виживанням української нації. Оскільки, збройна агресія росії проти України продовжується й війна триває, режим воєнного стану також продовжується відповідно до процедури визначеної національним законодавством України,

Проблеми, пов'язані із введенням воєнного стану в Україні та додержання прав людини досліджували під час дії воєнного стану досліджували: С. В. Васильєв, В. О. Голуб, А. А. Гринчак, С. В. Гринчак, І.М. Коросташова, С. О. Кузніченка та В. І. Теремецький та інші науковці. Однак, в умовах воєнного стану ця проблема стає все більш актуальною.

Правовою основою введення режиму воєнного стану в Україні та регулювання правовідносин, пов'язаних із застосуванням публічною владою обмежень конституційних прав фізичних та юридичних осіб в цей період є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 16.03.2000№ 1550-III, Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях» від 24 лютого 2022 року № 64/202224. затверджений Верховною Радою України та Укази Президента України про продовження дії воєнного стану, затвержені Верховною Радою України, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (ООН) від 16.12.1966, Загальною декларацією прав людини (ООН) від 10 грудня 1948 року, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська

конвенція з прав людини) (Рада Європи) від 04.11.1950, а також нормами міжнародного гуманітарного права.

Відповідно до ст.1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. У випадку збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності країни, її територіальній цілісності, обов'язком публічної влади є негайне створення правового механізму функціонування держави та її інституцій і громад в умовах воєнного стану та запровадження режиму воєнного стану на всій території країни чи в окремому регіоні/регіонах. Поряд з питанням запровадження режиму воєнного стану в першу чергу виникають питання стосовно суб'єктивних прав громадян, оскільки запровадження вищевказаних режимів, як правило, передбачає їх суттєві обмеження.

У сучасному контексті застосування владою адміністративно-правових режимів має відбуватися згідно з принципом верховенства права та з додержанням вимог усіх його складових елементів [2, 32]. За вимогами ст.64 Основного закону України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [3], а також визначено перелік прав, що не можуть бути обмежені, зокрема це права, передбачені ст.ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40,47,51,52, 55, 56,57,58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

Статтею 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права ООН від 16.12.1966, *ратифікованого Указом Президії ВР Української РСР N 2148-VIII*

від 19.10.1973 року, передбачено, що: «Під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження (ч.1) [4]. Крім того, це положення не може бути підставою для якихось відступів від низки статей вказаного пакту [4], а саме: ст.6 (невід'ємне право кожної людини на життя); ст.7 (заборона катувань чи жорстокого, нелюдського або принижуючого гідність поводження чи покарання; ст.8 (пункти 1 і 2) (заборона рабства чи тримання в підневольному стані), ст.11 заборона позбавлення волі на тій лише підставі, що він не в змозі виконати якесь договірне зобов'язання); ст.15 (заборона застосування кримінального покарання за дії що не криміналізовані за законодавством певної країни на день їх вчинення); ст.16 (право на визнання правосуб'єктності людини) і ст.18 (право на свободу думки, совісті і релігії).

З вищевказаними нормами перекликаються й норми Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. У ст.15 цієї Конвенції також передбачена процедура дерогації (відступу від зобов'язань по Конвенції), відповідно до якої: «Межі відступів від зобов'язань повинні бути відповідні до існуючої небезпеки і бути виправданими протягом всього часу дії. Обмеження не повинні суперечити іншим зобов'язанням держави» [5].

Отже, на час дії воєнного стану уповноваженим органам публічної влади (військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування) надаються повноваження, необхідні для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози безпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Ведення режиму воєнного стану супроводжується тимчасовим обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, що зумовлені загрозою.

Слід звернути увагу й на те, що в Указі Президента України «Про ведення воєнного стану в Україні» [5], вказується саме на «можливість» застосування певних видів обмежень, а не обов'язковість їх застосування, що разом з тим надає уповноваженим органам публічної влади широкі повноваження у застосуванні таких обмежень і, відповідно, свободу розсуду. У свою чергу, широкі повноваження та свобода розсуду публічної влади, доволі часто супроводжується ризиками допущення з боку окремих посадових осіб свавілля. Вказане веде до порушень принципу верховенства права, а також конституційних прав і свобод людини.

Запобіжником свавілля в цьому випадку, за національним законодавством, є норма ЗУ "Про правовий режим воєнного стану" (ст.3) [1], що зобов'язує уповноважені органи публічної влади здійснювати заходи правового режиму воєнного стану (зокрема йдеться й про обмеження прав і свобод громадян та застосування обмежувальних заходів) у межах закону разом (спільно), додержуючись процедури визначеної вказаною нормою закону.

Певним чином «Зазначене обмежує дискрецію, як органів виконавчої влади, військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування, так і військового командування, оскільки йдеться про узгоджені дії вищевказаних уповноважених суб'єктів й, відповідно ця норма становить одну з гарантій запобігання свавілля, оскільки вищевказані повноваження не мають здійснюватися якимось одним із вищевказаних суб'єктів самостійно» [6, 432].

Підсумовуючи слід сказати, що норми Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інші норми міжнародного права і національного законодавства, визначають межі застосування обмежень прав людини і застосування певних заходів щодо юридичних осіб під час дії режиму воєнного стану й визначають межі та критерії, відповідно до яких такі рішення мають прийматися уповноваженими суб'єктами. Згідно з якими, рішення щодо обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб під час дії режиму воєнного стану мають застосовуватись уповноваженими органами публічної влади з додержанням

правових норм й виходячи із тяжкості надзвичайної ситуації й реальності загрози та у відповідності з процедурою передбаченою національним законодавством.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250.

2. Коросташова І.М. Режим надзвичайного стану під час пандемії: механізм правового регулювання, як гарантія забезпечення дотримання принципу верховенства права. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 6/ 2020, С. С.31-40. DOI:<https://doi.org/10.32886/instzak.2020.06.04>

3. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт, Міжнародний документ (ООН) від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція, Рада Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/202224. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>